

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐ

ԶԱՐԵՆ ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

(1887-1939)

Արհաւիրքի միջոցաւ որ կը ճնշէ ներկայ մարդկութեան վրայ, կարծես ժխտում մըն է երկար դադարու յաջորդական երկունքովը ձեռք բերուած քաղաքակրթական արժէքներուն:

Այս նոր եւ անօրինակ տաքնալը դրական ի՞նչ արդիւնք պիտի կրնայ ծնիլ վաղը. ո՛չ ոք կրնայ ըսել: Յայտնի է թէ՛ ներկայիս, քաղաքակրթութիւնը ժխտական կէտի մը վրայ կը գտնուի եւ իր անիւրը ոչ միայն կասած է այլ ճնշելովը ետ կ'ընկրկի:

Այսպէս իմանք խժուար արժուիկն մէջ, ժամանակի մը համար՝ խափանուած է արուեստին խժուարար ու կենսատու ձայնը: Ասպարէզը սանձարձակ կերպով հուրին ու սուրին յանձնուած է, մինչդեռ արուեստագէտը եւ արհեստագործը՝ մըղձաւանջի չըլնաւ մըն է որ կ'ապրի:

Ողբերգական կացութիւն, որուն ամէնէն աւելի ենթարկուած են արտասահմանի մեր արուեստագէտները: Քանի՞ քանիներ անոնցմէ՛ կեանքի անհասարար պայքարէն ընկճուած անշնչացան ապաժամ կերպով:

Տաքնալի սա վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին մենք կորսնցողինք ճարտարապետ Լեւոն Նաֆիլեանն ու նկարիչ Վարդան Մախոխեանը որոնց բեղուն կեանքը ընդհատուեցաւ տարիքի մը մէջ որ դեռ կենսունակ արդիւնքներ կը խոստանար:

Անցեալ տարի վախճանեցան աւելի համեստ տաղանդի տէր արուեստագէտներէն՝ Ներսէս Անճմեան, Հրանդ Ալեմամբ եւ դարձանուելու յոյսով Եգիպտոսէն Փարիզ եկած նկարիչ Ս. Տէմիրմեանը: Վերջին երկուքը ծառայած էին նաեւ ուսուցչական ապարէզին մէջ:

Մեր նորագոյն կորուստներն եղան Զարեհ Գալփաեան զոր դժբախտութիւնը ունեցաւ հոգին յանձնելու անցեալ Հոկտ. 23ին եւ Հերամ Ծա-

պան (Հրանդ Շապանեան) որ ցաւով տեղեկացանք թէ անձնասպան եղած է վերջին սեպտեմբեր ամսու ընթացքին՝ Նանթի մէջ:

Կ'ուզեմ նախ հակիրճ կերպով անդրադառնալ Զարեհ Գալփաեանի կեանքին՝ որ աննկուն պայքարի շարայարութիւն մը եղաւ ու գործին՝ որ թէեւ համեստ այլ խոստմնալից էր, գնահատուի ու շահեկան:

Ծնած 1887ին Պոլսոյ արուարձաններէն Մաքրիշիւղի մէջ, տեղւոյն Տատեան վարժարանը յաճախեց նախակրթական ուսում ստանալու համար:

Սկիզբէն ձիւրք եւ հակում ցոյց տուած ըլլալով՝ նկարչութեան ու անոր նուիրուելու յոյսով՝ ժամանակ մը յաճախեց Պոլսոյ Գեղարուեստից վարժարանը, սակայն ընտանեկան ձեռնտու պայմաններու չղուրթիւնը հարկադրեց զինքը ընդհատել արուեստագիտական ուսումը, եւ պատանի հասակէն լծուիլ զործնական կեանքի ամենօրեայ պայքարին:

Երկու տարիի չափ ծառայեց Պոլսոյ հրապարակին վրայ Ժանօթ Իփրանոսեանց առեւտրական հաստատութեան մէջ:

Արուեստին հուրքը վառ կը մնար սակայն իր մէջ: Մասնաւոր ճիւղ եւ աշխատանք թափեց եւ քաջալերուած զինքը զնահատող բարեկամներու սրտապնդումներէն, թողուց առեւտրական առարկէրը եւ իր հաշտոյն զարդարուեստի ճիւղին մէջ հաստատուեցաւ:

Արդէն բաւականաչափ մասնագիտական հիմունքներն եւ փորձառութիւն ձեռք բերած ըլլալով՝ յայդդեցաւ իր զծագրութեան ուսուցիչ պաշտօն ստանձնել հայ վարժարաններու մէջ որպիսին էին Հիդրեան-Մալաթեան, Դարոցասէր Տիկնեան ուսումնարաններն ու մանաւանդ Ազգ. Կեդր. վարժարանը:

Կատարելագործուելու միշտ հետամուտ, մըտասեւեման կէտ ըրած էր Փարիզը ուր հասնելու համար նիւթական բաւարար միջոցներ կը պահէին: Համաշխարհային պատերազմի ամբողջ

տեւողութեան, իր ուսուցչական պաշտօնները շարունակելով հանդերձ, չուրջ երեք տարիի շափ յաճախեց աշխատանոցը Փրանսացի նկարիչ Ալպէր Միլի որ Պուլսոյ միջակայքին մէջ անուն մը չեւած էր եւ որուն մօտ կ'աշխատէրէն ուրիշ հայ ուսանողներ եւս ինչպէս Օր. Իբիսկ Ազարեան եւ Հ. Կիւլպէնկեան որոնք նոյնպէս համակրելի արուեստագէտներ պիտի դառնային յետոյ:

1920ին է որ Գալֆեան յալոցեցաւ իր արտադրած դրօժերով նկարչական ցուցահանդէս մը արգել ուրիշ գոյացած հասոյթը ճամբու ճանքի յատկացնելով քրոջը հետ Փարիզ եկաւ: Մնողը վարդազ վախճանած էին, հայրը՝ Պուլկարիոյ մէջ՝ երբ մանկութեան տարիներուն միջոց մը հին դադրած էին, իսկ մայրը՝ Պուլիս, մեծ պատերազմէն առաջ:

Փարիզի մէջ, Գալֆեան, ձեռք բերած համեստ ներթական աշխատութեան մը շնորհիւ, որ Մարկոսեան կտակի հասոյթէն կը արամադրուէր իրեն, կրցաւ քանի մը տարի յաճախել Զարդարուեստի Բարձրագոյն Վարժարանը, աշակերտելով զլիսաւորաբար Տալիս եւ Ռընուառ ուսուցչապետներուն:

Փայլուն ուսանողական շրջան մը ունեցաւ եւ վարժարանին տարեկան մրցումներուն առթիւ ստացաւ պատուոյ մրցանակներ (1923):

Երբ նպաստեցակալ լլլալէ դադրեցաւ եւ իր ուղիովը ապրուստը կրկին հոգալու հարկին տակ դառնուեցաւ, վարժարանին իսկ միջամտութիւնով ու յանձնարարութեամբ վարիշ-գաղարիչի պաշտօնով գործ դրած խճանկարի () փարիզեան առաջնակարգ տան մը մէջ ուր աշխատեցաւ շուրջ 13 տարի անընդհատ: 1931ին Փարիզի Գաղթային Միջնադպրոցին մէջ Ցուցահանդէսին համար, իր աշխատած տան հաշոյն պատրաստած մէկ խրճանկարը արժանացաւ ոսկի մետալի:

Ժամանակ ընդ մէջ Գալֆեան կը նուիրուէր նաեւ զուտ նկարչական արուեստին, զլիսաւորաբար քննարկողութեան:

Այս ուղղութեամբ իր արտադրած գործերը պայծառ կենսունակութիւնով օժնու եւ իրապաշտ ներքին գիտողութիւններով լի գունազոյգ էջեր են որոնցմէ շատերը ցուցադրած է Անկախ Արւեստագէտներու Փրանսական Միութեան տարեկան Սալօններուն մէջ, սկսեալ 1920ին:

Գանի մը տարիներէ ի վեր, այն հաստատու-

թիւնը ուր կ'աշխատէր, տնտեսական համատարած տաքնապին հետեւանքով պակսեցուցած էր իր գործատուութիւնները, որով Գալֆեան գործազուրկ դառնալով անստոյգ դրութեան մատնուած էր:

Ներթական կեանքի մտահոգութիւնները սակայն բնաւ յուսահատութեան չէին մղեր վերջը, ձեռներէց էր եւ ճարտար ու վերջին ժամանակներս հետամուտ էր կանանց նորածնութեան եւ հագուստներու վերաբերեալ գեղարուեստական ինքնատիպ առարկաներ եւ զարդեր պատրաստելու եւ ապագայանք ձեռք բերելու, ասով կեանքը շահուլու մնար:

Ներկայ պատերազմը իր հետ բերած տնտեսական կաշկանդումներով ամուլթեան մատնեց նաեւ Գալֆեանի այդ ձեռնարկը:

Գալֆեան տարիներու շարքաւ պայքարէ մը վերջ իր հոգեկան կորույթը կը պահէր, նոր կարելութեանց մասին կը մտածէր, յոյս ունէր որ՝ առեւ կամ նուազ մօտիկ ապագայի մէջ ներկայ մղձաւանքը վերջ կը դառնէ եւ օր մը քնականոն կեանքը կը վերսկսի եւ ուղղամիտ ու պատուաւոր գործնէութեան համար լայն ապագայք կը բացուի:

Մենք, իր ամենօրեայ բարեկամներն ու արուեստակից ընկերները, այդպէս ինքնապատշաճ ու կորովի ճանչցած էինք զինքը եւ բնաւ չէինք սպասել իր կեանքի այսպիսի անակնկալ վերջաւորութեան:

Սրտի հիւսնդութիւն մը, որուն լուրջ հանդամանքը կ'անդիտանայինք բոլորս եւ դուցէ ինք ալ կ'անդիտանար՝ քանի որ չէր խօսեր մեկի այդ մասին, Թաքուն աւեր կը գործէր, եւ յանկարծ, պիտի դար դէպ ի մահուան վիճը շրջէ իր գոյութեան հաւատարակչութիւնը:

Քիմիանդրութենէ եւ անհատական շահադիտութիւններէ վեր էին իր բոլոր արարքները, եւ մեր Հայ Արուեստագէտներու Միութեան շրջանակին մէջ՝ որու հիմնուելու օրէն ի վեր վարչական քարտուղարի պաշտօնը տարաւ մինչեւ վերջ անտրտուն կէ: կատարեալ անձնութիւններով, ոչ ոք կրնայ ամենադոյն մեղադրանքի պարագայ մը արձանագործել իր անուան:

Բոլորս ալ մեր սրտերուն խորը պահած ենք իր բերեցողայ վճիռ նկարագրին ու խոհուն համեստ բնուածութեան յիշատակը որ անդին պիտի մնայ:

ՀԵՐԱՆ ՇԱՊԱՆ

(ՀՐԱՆՏ ՇԱՊԱՆԵԱՆ)

(1888-1939)

Արդեօք ի՞նչ չարժանիքներ է տարուած փորձ տաղանդի մը տէր այս արուեստապետը ուզեց վերջ տալ իր կեանքին:

Ապրուստի անել կացութիւն մը թէ սիրային դժբաղդութիւն մը որ մղեց զինքը այդ յուսահատական արարքին, ստոյգ չենք գիտեր: Գեղարուեստական Փրանսերէն թերթի մը մէջ երեւցած լակոնական լուրք մը տեղեկացանք որ սեպտեմբերի ընթացքին, Նանթ քաղաքը, իր բնակած պանդոկին Պէլ կախուած զտած են զինքը: Ինքնագիր երկտող վրուժինէ մը յայտնի կ'ըլլայ թէ կամովին վերջ տուած է իր կեանքին:

Վաղեմի եւ ծանօթ ծովանկարիչ Արսէն Շապանեանի որդին էր եւ անուան շփոթութեան տեղի չտալու համար է որ սովորութիւն ըրած էր իր նկարները ստորագրել Հերան-Շապան սղաղիւր ձեւով:

Մենդաւայրը եղող Կարինէն վեց տարեկան հասակին Փարիզ եկած էր ծնողացը հետ եւ այստեղ մեծցած ու զարգացած:

Իր գեղարուեստական կոչումին ու կազմաւորման մէջ անշուշտ դեր կատարած է ընտանեկան միջավայրը, իսկ մասնագիտական կրթութիւնը ստացած էր յաճախելով գլխաւորաբար Փարիզի

Ջարդարուեստից Ազգ. Բարձրագոյն Վարժարանը 1911-1913 տարիներուն:

Բաց ի Փրանսական «Անկախ Արուեստագէտներու Միութեան» տարեկան ցուցահանդէսներէն, մասնակցած է շատ մը կողմնակի ուրիշ նկարահանողէսներու, տեսարաններով եւ դիմանկարներով որոնց արուեստը միշտ մը դէպ ի չեշտուած խորանարդապաշտութիւն կը հակէր: Սակայն, ընդհանուր առմամբ, իր գործերը զուրկ չէին զբաղրական կուռ եւ ինքնատիպ յատկութիւններէ եւ երանգներու ճոխ չեշտաւորումներէ:

Իւղանկար գործերէ զատ ստորագրած է նաեւ համեղ եւ սրամիտ ծաղրանկարներ ինչպէս նաեւ պատկերաբարդումներ Փրանսական թերթերու եւ հրատարակութիւններու մէջ:

Գաղութահայ շրջանակէն դուրս ապրած. առհասարակ մասնակից չէր հայ արուեստագէտներու հրապարակային խմբական արտայայտութեանց: Անգամ մը միայն բացառաբար մասնակցեցաւ «Անի» հայ արուեստագէտներու խմբակցութեան նկարահանողէսին (1927):

Շուրջ 51 տարեկան էր Հերան-Շապան, բայց առողջ, կատակասէր ու կենսունակ, զեռ երկար տարիներ կարող էր ապրել ու գործել եւ չահեկան աշխատութիւններ արտադրել: Ճաւախ է որ յուսահատութիւնը եկաւ վաղաժամ կերպով չբացնել իր էութիւնը:

Ի. ՇԵՄԱՆԵԱՆ